

**LIETUVOS RESPUBLIKOS
VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIUS**

**PAŽYMA
DĖL MOKYKLOSE VYKDOMŲ PREVENCINIŲ PROGRAMŲ IR TEIKIAMOS
PAGALBOS VAIKAMS PRIEINAMUMO IR EFEKTYVUMO**

2013-06-10 Nr. (6.6.-2012-171)-PR-102

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės praktinė veikla, susijusi su individualių skundų tyrimu, parodė, kad pasitaiko atvejų, kai mokyklose vykdomos prevencinės programos ne visada efektyvios, dažnai būna vienkartinės, todėl jas įgyvendinant nepasiekiami teigiamų rezultatų vaikų elgesio pokyčiuose. Taip pat, kai kuriose mokyklose vaikams ne visada suteikiama/organizuojama reikalinga pagalba arba ji būna neefektyvi. Pasitaiko atvejų, kai mokyklos, žinodamos apie vaikui iškilusias problemas šeimoje, vaiko nepriežiūrą ar kt., taip pat tais atvejais, kai mokyklos specialistų teikiama pagalba vaikui nepadedą, nesikreipia į vaiko teisių apsaugos specialistus.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, atsižvelgdama į aukščiau nurodytą, siekdama išsiaiškinti mokyklose vykdomų prevencinių programų bei pagalbos, teikiamos vaikams, prieinamumą ir efektyvumą, pradėjo tyrimą savo iniciatyva.

Siekiant įvertinti mokyklose esamą padėtį ir susiformavusią aukščiau minėtų problemų sprendimo praktiką, tyrimo metu atsitiktinės atrankos būdu buvo pasirinkta Tauragės apskritis.

62 Tauragės apskrities ugdymo įstaigos bei 4 savivaldybių (Jurbarko, Pagėgių, Šilalės, Tauragės rajonų) vaiko teisių apsaugos skyriai buvo paprašyti užpildyti anketas.

Iš 62 (Švietimo ir mokslo ministerijos duomenimis) Tauragės apskrities (20 Jurbarko rajono, 8 Pagėgių, 14 Šilalės rajono, 20 Tauragės rajono savivaldybių) ugdymo įstaigų (gimnazijų, vidurinių bei pagrindinių mokyklų) į anketas atsakė 43 (13 Jurbarko rajono, 7 Pagėgių, 9 Šilalės rajono, 14 Tauragės rajono savivaldybių).

Iš 4 Tauragės apskrities savivaldybių (Jurbarko, Pagėgių, Šilalės, Tauragės rajonų) vaiko teisių apsaugos skyrių į anketas atsakė visi.

Tyrimo metu nustatyta:

1. Mokiniai, lankantys ugdymo įstaigas

Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 29 straipsnio 1 dalyje išvardinti vaiko lavinimo tikslai. Vienas iš tikslų – parengti vaiką sąmoningam gyvenimui laisvoje visuomenėje, pagrįstam supratimo, taikos, pakantumo, vyrų ir moterų lygiateisiškumo, visų tautų, etninių, nacionalinių ir religinių grupių, taip pat vietinės kilmės asmenų draugystės principais.

Pagal ugdymo įstaigų, pateikusiųjų informaciją, duomenis, Tauragės apskrityje iš 12512 mokinių, didžiąją dalį sudaro lietuvių tautybės mokiniai – 12500, tačiau mokosi ir kitų tautybių vaikai: romų tautybės (6), ukrainiečių tautybės (2), po 1 rusų, vokiečių, totorių, graikų tautybės mokinį.

Ugdymo įstaigų pateiktais duomenimis, konfliktų dėl skirtingos mokinių tautybės, nepastebėta.

*

Apibendrinus ugdymo įstaigų pateiktus duomenis, iš 12512 mokinių, 529 yra socialinės rizikos šeimų vaikai. 320 vaikų tėvai išvykę dirbti į užsienio valstybę. 342 vaikai yra globjami (rūpinami), 99 – neįgalūs vaikai, 446 – specialiųjų ugdymosi poreikių. 5861 mokiniui skirta socialinė parama, 28 mokiniams skirta minimalios priežiūros priemonė, 10 – vidutinės priežiūros priemonė.

Ugdymo įstaigų pateiktais duomenimis, 2011 – 2012 mokslo metais 207 mokiniai perėjo mokytis į kitą mokyklą. Iš jų dėl gyvenamosios vietos pakeitimo: Lietuvos Respublikoje – 113, išvykus gyventi į užsienio valstybę – 44.

Iš minėtų 207 mokinių, 12 mokinių pakeitė mokyklą dėl šeimyninių aplinkybių, 2 nutraukė mokymąsi, 2 perėjo į kitą ugdymo įstaigą jiems skyrus minimalios priežiūros priemonę (įpareigojimą tęsti mokslą kitoje mokykloje), 10 pakeitė ugdymo įstaigą jiems skyrus vidutinės priežiūros priemonę (buvimą vaikų socializacijos centre).

Taip pat nurodytos kitos perėjimo į kitą mokyklą priežastys (24): perėjo į muzikos, sporto sanatorinę, specialiąją mokyklą, grįžo į prieš tai lankytą mokyklą ir kt.

Išvada: mokinių kaita ugdymo įstaigose nėra didelė. Vaikai dažniausiai keičia ugdymo įstaigą dėl gyvenamosios vietos pakeitimo, tik 12 vaikų (iš 12512 vaikų) ugdymo įstaigą pakeitė dėl elgesio problemų.

2. Problemos, su kuriomis susiduria ugdymo įstaigos bei mokiniams taikomos drausminimo priemonės

Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 33 straipsnyje nustatyta, kad valstybės dalyvės imasi visų reikiamų priemonių, įskaitant teises, administracines, socialines ir šviečiamąsias, kad apsaugotų vaikus nuo neteisėto narkotinių priemonių ir psichotropinių medžiagų <...> vartojimo ir neleistų panaudoti vaikų tokias medžiagas neteisėtai gaminant ir pardavinėjant.

Konvencijos 34 straipsnyje įtvirtintas įsipareigojimas ginti vaiką nuo visų seksualinio išnaudojimo ir seksualinio suvedžiojimo formų, o 36 straipsnyje – ginti vaiką nuo visų kitų išnaudojimo formų, darančių kokią nors žalą jo gerovei.

Konvencijos 37 straipsnyje nustatyta, kad nė vienas vaikas neturėtų patirti kankinimų ar kitokio žiauraus, nežmoniško ar orumą žeminančio elgesio ar bausmių.

Pagal Konvencijos 28 straipsnio 1 dalies nuostatas, turi būti imamasi priemonių, skatinančių nuolat lankyti mokyklą ir mažinančių moksleivių, paliekančių mokyklą, skaičių.

Tyrimo metu anketoje buvo nurodytos problemos, su kuriomis gali susidurti ugdymo įstaigos ir buvo paprašyta įvertinti kiekvienos problemos aktualumą (dažnumą) bei nurodyti kitas problemas (jeigu susiduriama), nenurodytas anketoje.

Apibendrinus ugdymo įstaigų pateiktus duomenis, paaiškėjo, kad:

- su mokinių tabako vartojimu susiduriama dažnai (taip įvertino 22 mokyklos). 12 mokyklų nurodė, kad su šia problema susiduriama retai, 4 mokyklos nesusidūrė niekada, 3 – kartais, 2 – labai dažnai;

- su mokinių alkoholio vartojimu susiduriama kartais (taip įvertino 19 mokyklų). 13 mokyklų nurodė, kad niekada nesusidūrė su šia problema, 10 mokyklų retai susiduria; 1 – labai dažnai;

- su narkotinių ir kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimu niekada nesusiduriama (taip įvertino 39 mokyklų). 3 mokyklos nurodė, kad su šia problema susiduria kartais, 1 – retai;

- su psichologiniu smurtu susiduriama kartais (taip įvertino 25 mokyklos). 7 mokyklos nurodė, kad su šia problema susiduria retai, 6 mokyklos dažnai susiduria, 4 – niekada, 1 – labai dažnai;

- su fiziniu smurtu susiduriama kartais (taip įvertino 24 mokyklos). 12 mokyklų nurodė, kad su šia problema susiduria retai, 5 mokyklos dažnai, 2 – niekada;

- su seksualiniu smurtu niekada nesusiduriama (taip įvertino 39 mokyklų). 3 mokyklos nurodė, kad kartais susiduria su šia problema;
 - su mokyklos nelankymu susiduriama dažnai (taip įvertino 15 mokyklų). 14 mokyklų nurodė, kad kartais susiduria su šia problema; 7 mokyklos susiduria retai, 6 – niekada nesusidūrė, 1 – susiduria labai dažnai;
- Prie kitų priežasčių 1 mokykla nurodė, kad dažnai susiduria su tėvų atsakomybės stoka, 1 mokykla su šia problema susiduria kartais.

Išvada: aktualiausias, dažniausiai pasitaikančios problemos, su kuriomis susiduria vaikai – tabako vartojimas (susiduria 51 proc. atsakiusių mokyklų) ir mokyklos nelankymas (susiduria 35 proc. atsakiusių mokyklų). Tačiau ne mažesnės problemos, bet rečiau pasitaikančios nei anksčiau nurodytos, yra psichologinis (susiduria 58 proc. atsakiusių mokyklų) ir fizinis (susiduria 56 proc. atsakiusių mokyklų) smurtas bei vaikų alkoholio vartojimas (susiduria 44 proc. atsakiusių mokyklų).

*

Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 28 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad valstybės dalyvės imasi visų reikiamų priemonių, kad drausmė mokykloje būtų palaikoma metodais, atspindinčiais pagarbą vaiko orumui atitinkamai pagal Konvencijos reikalavimus.

Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatyme nustatytos mokyklos vaiko gerovės komisijos funkcijos. Be kitų funkcijų, komisija organizuoja švietimo pagalbą mokiniui, teikia siūlymus savivaldybės administracijos vaiko gerovės komisijai dėl vaiko minimalios priežiūros priemonių tobulinimo, teikia siūlymus mokyklos vadovui dėl vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros priemonės skyrimo inicijavimo ir kt.

Tyrimo metu anketoje buvo pateiktas galimų dažniausiai taikomų drausminių poveikio priemonių mokiniams sąrašas (pastaba žodžiu, pastaba raštu, papeikimas, griežtas papeikimas, laikinas šalinimas nuo dalyko pamokos, elgesio svarstymas Vaiko gerovės komisijoje, šalinimas iš mokyklos) ir buvo paprašyta pažymėti, kokios priemonės dažniausiai taikomos (pasirenkant ne daugiau 3 atsakymų variantus).

Apibendrinus ugdymo įstaigų pateiktus duomenis paaiškėjo, kad dažniausiai už netinkamą elgesį mokiniai drausminami skiriant pastabą žodžiu (taip nurodė 41 mokykla). 34 mokyklos prasižengusio mokinio elgesį svarsto Vaiko gerovės komisijoje. 31 mokykla mokiniui skiria pastabą raštu. 8 mokyklos skiria papeikimą, 2 – griežtą papeikimą.

Ugdymo įstaigos nurodė ir kitas mokinių drausminimo priemones – sutarčių sudarymą (taip nurodė 2 mokyklos), tėvų informavimą (taip nurodė 3 mokyklos), kt.

Išvada: prasižengusiems mokiniams dažniausiai skiriama lengviausia drausminimo priemonė – pastaba žodžiu (95 proc. atsakiusių mokyklų). Nemaža dalis mokyklų mokinių elgesį svarsto Vaiko gerovės komisijoje (79 proc. atsakiusių mokyklų).

3. Smurto panaudojimo atvejai mokyklose

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 39 straipsnio 1 dalies, Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 3 straipsnio 1 dalies, 27 straipsnio 1 dalies, Civilinio kodekso 3.3 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 4 straipsnio 1 punkto ir 11 straipsnio nuostatose yra įtvirtintas prioritetingas vaikų teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principas. Minėtų teisės aktų normos nustato imperatyvą – visur ir visada, imantis bet kokių vaikų liečiančių veiksmų, pirmiausia atsižvelgti į teisėtus vaiko interesus. Vaiko interesus visų pirma nulemia teigiamas vaiko, kaip sveikos, dorovingos, tvirtos bei intelektualios asmenybės vystymasis, atsižvelgiant į jo dvasinius, psichologinius, kultūrinius, moralinius, materialinius ir

kitokius poreikius. Šis reikalavimas yra privalomas tiek vaiko atstovams pagal įstatymą, tiek valstybės, vietos savivaldos bei kitiems fiziniams ir juridiniams asmenims.

Vadovaujantis Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos 29 straipsnio 1 dalies, Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 3 straipsnio ir Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 34 straipsnio 1 dalies nuostatomis vaiko lavinimo tikslas yra ugdyti vaiko vertybines orientacijas, asmenybę ir protinius bei fizinius gebėjimus, pagarbą žmogaus teisėms ir pagrindinėms laisvėms ir kt.

Siekiant tinkamo tikslų įgyvendinimo, svarbus mokymosi aplinkos, atitinkančios vaiko poreikius, sudarymas. Visų pirma, mokinys turi teisę mokytis savitarpio pagalba grįstoje, psichologiškai ir fiziškai saugioje aplinkoje <...> (Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 46 straipsnio 1 dalies 7 punktas).

Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 59 straipsnio 5 dalies 3 punkte ir Lietuvos Respublikos minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymo 27 straipsnio 3 punkte įtvirtinta, kad mokyklos vadovas užtikrina sveiką ir saugią, užkertančią kelią bet kokioms smurto, prievartos apraiškoms aplinką, puoselėja demokratinius mokyklos bendruomenės narių santykius, bendradarbiauja su mokinių tėvais (globėjais, rūpintojais), pagalbą mokiniui, mokytojui ir teikiančiomis įstaigomis, vaiko teisių apsaugos skyriais ir kitomis institucijomis, dirbančiomis vaiko teisių apsaugos srityje bei kt.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, saugios aplinkos sukūrimas yra viena iš vaiko teisės į mokslą tinkamo įgyvendinimo sąlygų. Nepaisant to, smurtas ir patyčios (viena iš prievartos ir smurto rūšių), kaip rodo Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje gaunami skundai, vis dar mokyklose yra plačiai paplitusios. Šį faktą patvirtina ir Lietuvoje atlikti tyrimai.¹

Pastebėtina, kad smurtą patyręs vaikas jaučiasi nedrąsus, neryžtingas, patiria pažeminimo ir bejėgiškumo jausmą, vis rečiau laisvai išsako savo nuomonę; vaikai, kenčiantys nuo patyčių, jaučiasi liūdni, išgyvena nerimą ir baimę, pradeda vengti mokyklos, t. y. vaiko atžvilgiu naudojamas smurtas ir patyčios neigiamai paveikia vaikų (mokinių) psichinę sveikatą, lemia mokinių polinkį į depresiją ar į suicidines mintis, o kartais – galimai vaiko savižudybę² dėl pernelyg ilgo šio vaiko teisių pažeidimo toleravimo bei laiku nesuteiktos reikalingos pagalbos.

Tyrimo metu ugdymo įstaigos buvo paprašytos įvardinti, kokie mokiniai dažniausiai naudoja smurtą ir patyčias kitų vaikų atžvilgiu. 31 (72 proc. tyrime dalyvavusių ugdymo įstaigų) mokykla nurodė, jog dažniausiai kitų vaikų teises panaudodami smurtą pažeidžia iš socialinės rizikos šeimų kilę mokiniai. Kitos dažniausiai smurtą naudojančios mokinių grupės – vaikai, vartojantys tabako gaminius ar alkoholinius gėrimus (šią grupę išskyrė 15 (35 proc.) ugdymo įstaigų) ir specialiųjų poreikių mokiniai (taip nurodė 11 (26 proc.) ugdymo įstaigų). Globojami vaikai (rūpintiniai), mokiniai, kurių tėvai išvykę į užsienį ar kurie auga nedarniose šeimose ir kt., kaip vieni iš dažniausiai naudojančių smurtą, buvo paminėti tik 1–2 (2–5 proc.) ugdymo įstaigų, todėl šis skaičius laikytinas statistiškai nereikšmingu.

Išvada: Dažniausiai smurtą kitų vaikų atžvilgiu naudoja mokiniai, kilę iš socialinės rizikos šeimų. Neatmestina prielaida, kad šie vaikai naudoja iš šeimos perimtą santykių aiškinimosi modelį.

*

¹ 1. Pagal Tarptautinę mokinių sveikatos ir gyvenamosios tyrimų programą (angl. *Health Behaviour in School-aged Children – HBSC*), kurią koordinuoja Pasaulinė sveikatos organizacija, Lietuvoje buvo atliktos penkios mokinių apklauskos – 1994, 1998, 2002, 2006 ir 2010 metais. 2010 m. tyrimą atliko Lietuvos sveikatos mokslų universitetas, prof. Habil. Dr. Apolinaras Zaborskis (<http://www.vaikulinija.lt/files/a.zaborskis.pdf>)

2. Naujienų portalo Delfi.lt informacija. 46 proc. mokytojų mano, kad jų mokyklose klesti smurtas prieš vaikus. *Delfi* [interaktyvus]. Vilnius, 2013-03-27 [žiūrėta 2013-05-15]. <http://www.delfi.lt/news/daily/education/46-proc-mokytoju-mano-kad-ju-mokyklose-klesti-smurtas-pries-vaikus.d?id=61002393>.

² Higienos instituto Sveikatos informacijos centras. Mirties priežastys (išankstiniai duomenys). Vilnius, 2013. [http://www.hi.lt/images/Isankstiniai%20duomenys_2012\(1\).pdf](http://www.hi.lt/images/Isankstiniai%20duomenys_2012(1).pdf) (40-43 psl.) [žiūrėta 2013-05-15].

Vadovaujantis Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo 2000 m. vasario 11 d. įsakymu Nr. 113 patvirtintais Moksleivių nelaimingų atsitikimų tyrimo, registravimo ir apskaitos nuostatais, kiekvienas ugdymo įstaigoje įvykęs nelaimingas atsitikimas (išskyrus atvejus, kai nelaimingas atsitikimas įvyko dėl ligos; atliekant veiklą be ugdymo įstaigos sutikimo; dėl siekio tyčia susižaloti ar nusizudyti bei dėl paties nukentėjusiojo nusikalstamų veiksmų – Nuostatų 9 punktas) privalo būti tiriamas, tarp jų – ir smurto panaudojimo atvejai, kurių metu buvo sužalotas mokinys. Šių nuostatų 3.6 ir 3.7 punktuose įtvirtinta, kad lengvas nelaimingas atsitikimas – tai įvykis, kurio metu moksleivis buvo traumotas ir neteko galimybės bent vieną dieną lankyti švietimo įstaigos, tačiau nepriskiriamas prie sunkių; sunkus nelaimingas atsitikimas – įvykis, kurio metu moksleivis patiria gyvybei pavojingą arba sunkų kūno sužalojimą (traumą) ar sveikatos sutrikimą.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos praktika rodo, jog dažniausiai vaikai dėl smurto patiria lengvus kūno sužalojimus, o sunkios traumos, galinčios turėti įtakos ilgalaikiams sveikatos sutrikimams, patiriamos retai.

Tyrimo metu buvo siekiama išsiaiškinti, kaip dažnai dėl smurto panaudojimo ugdymo įstaigose mokiniams yra padaromas sunkus kūno sužalojimas. Remiantis apklausoje dalyvavusių ugdymo įstaigų pateiktais duomenimis, jų praktikoje tokių atvejų nėra buvę.

*

Vadovaujantis Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 43 straipsnio 4 dalies nuostatomis, fizinis ar juridinis asmuo, sužinojęs apie vaiką, kuriam būtina pagalba, privalo apie tai pranešti policijai, vaiko teisių apsaugos ar kitai kompetentingai institucijai.

Remiantis Lietuvos Respublikos policijos veiklos įstatymo 5 straipsnio 1 dalies 1 ir 5 punktų nuostatomis, vieni iš pagrindinių policijos veiklos uždavinių yra žmogaus teisių ir laisvių apsauga bei nusikalstamų veikų bei kitų teisės pažeidimų atskleidimas bei tyrimas.

Iš Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje gaunamų skundų tyrimo praktikos matyti, jog ugdymo įstaigos ne visada informuoja apie joms žinomus vaiko teisių pažeidimo atvejus, kartais sprendimas nesikreipti papildomai į teisėsaugos institucijas priimamas įvertinus faktą, kad dėl įvykio, kurio metu buvo panaudotas smurtas vaiko atžvilgiu, jau būna kreipęsi patys vaiko tėvai (globėjai, rūpintojai). Praktika rodo ir tai, jog dažniausiai dėl smurto atvejo ikiteisminis tyrimas nebūna pradėdamas ar, pradėjus, nutraukiamas, nes vaikas nusikalstamos veikos padarymo metu nebūna suėjęs tokio amžiaus, nuo kurio atsakoma pagal baudžiamuosius įstatymus, ar nukentėjusysis su kaltininku susitaiko (vadovaujantis Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 3 straipsnio 1 dalies 4 ir 5 punktai).

Siekiant išsiaiškinti, ar tyrime dalyvavusios ugdymo įstaigos, turėdamos žinių apie padarytą nusikalstamą veiką (vaiko atžvilgiu panaudotą smurtą), informuoja apie tai policijos pareigūnus, tyrimo metu buvo iškeltas klausimas, ar mokykloms dėl smurto atvejo yra tekę kreiptis į policijos pareigūnus ir kokie sprendimai buvo priimti, jei, reaguojant į jų pranešimą, buvo pradėtas ikiteisminis tyrimas.

Iš viso 11 (26 proc.) ugdymo įstaigų pateikė informaciją, kad apie mokinio atžvilgiu panaudotą smurtą jos pranešė policijos pareigūnams. Dėl 8 (73 proc.) kreipimūsi buvo pradėtas ikiteisminis tyrimas, kitais atvejais: atsisakyta pradėti ikiteisminį tyrimą (1) (remiantis Šilalės S. Dariaus ir S. Girėno vidurinės mokyklos pateikta informacija); iškvietus policijos pareigūnus dėl nedidelio chuliganizmo pamokos metu iš karto buvo surašytas administracinio teisės pažeidimo protokolas ir paskirta bauda už viešosios tvarkos ir žmonių rimties pažeidimą (1) (remiantis Tauragės rajono Tarailių pagrindinės mokyklos pateikta informacija); ugdymo įstaiga nebuvo informuota apie priimtus sprendimus (1) (remiantis Pagėgių savivaldybės Vilkyškių vidurinės mokyklos pateikta informacija).

Mokyklų pateikti duomenys parodė, jog iš 8 pradėtų ikiteisminių tyrimų 5 (62 proc.) buvo nutraukti: šalims susitaikius (2); nesant nusikalstamos veikos požymių (2), kaltininkui nusikalstamos veikos padarymo metu nebuvus tokio amžiaus, nuo kurio atsakoma pagal

baudžiamuosius įstatymus (1). Likusiais 3 atvejais kaltininkas buvo: nubaustas lygtinai vienerių metų laisvės atėmimo bausme (1); skirta administracinė nuobauda (2).

Išvada: Mokyklos informuoja policijos pareigūnus ne apie visus joms žinomus vaiko teisių pažeidimo atvejus, kurių metu prieš vaiką buvo panaudotas smurtas. Pradėjus ikiteisminius tyrimus dėl smurto atvejų, daugeliu atveju jie nutraukiami, paaiškėjus Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 3 straipsnio 1 dalyje nurodytoms aplinkybėms, dėl kurių tyrimas negali būti pradedamas, o pradėtas turi būti nutrauktas.

*

Kaip jau buvo minėta, vaiko atžvilgiu naudojamas smurtas ir patyčios neigiamai paveikia vaikų (mokinių) psichinę sveikatą, lemia mokinių polinkį į depresiją ar į suicidines mintis, o kartais galimai ir vaiko savižudybę.

Iš tyrimo dalyvavusi mokyklų 9 (21 proc.) nurodė, jog jų mokykloje yra buvę savižudybės (8) ar bandymo nusižudyti atvejų (1). Priežastys, galimai turėjusios įtakos šiems sprendimams – konfliktai su draugu (1) (Tauragės „Šaltinio pagrindinės mokykla), nesutarimai šeimoje (3) (Pagėgių Algimanto Mackaus gimnazija ir Tauragės „Jovaru“ pagrindinė mokykla), problemos su teisėsauga (1) (Šilalės rajono Bijotų Dionizo Poškos pagrindinė mokykla) psichikos problemos (1) (Tauragės „Jovaru“ pagrindinė mokykla), kt. (2) (Tauragės Žalgirių gimnazija ir Tauragės „Jovaru“ pagrindinė mokykla).

4. Pagalbą mokiniui teikiantys specialistai

Mokinys turi teisę į psichologinę, specialiąją pedagoginę, specialiąją, socialinę pedagoginę pagalbą, profesinį orientavimą ir švietimo informacinę pagalbą, sveikatos priežiūrą mokykloje <...> (Švietimo įstatymo 46 straipsnio 1 dalies 6 punktas).

Pagal Švietimo įstatymo 19 – 21 straipsnių nuostatas, psichologinę pagalbą teikia, psichologinių problemų prevenciją vykdo pedagoginių psichologinių tarnybų, mokyklų psichologai; specialiąją pedagoginę pagalbą asmeniui iki 21 metų teikia pedagoginių psichologinių tarnybų, mokyklų specialieji pedagogai.

Pagal švietimo ir mokslo ministro 2011-07-05 įsakymo Nr. V-1215 „Dėl psichologinės pagalbos teikimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ nuostatas, mokyklos psichologo etatas gali būti steigiamas: mokykloje mokantis nuo 301 iki 600 mokinių (esant galimybėms – mokantis ir mažesniai mokinių skaičiui); bendrojo ugdymo mokyklose specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems mokiniams – nepriklausomai nuo mokinių skaičiaus.

Pagal švietimo ir mokslo ministro 2011-07-08 įsakymo Nr. V-1229 „Dėl specialiosios pagalbos teikimo mokyklose (išskyrus aukštąsias mokyklas) tvarkos aprašo“ nuostatas, specialiosios pagalbos mokiniams teikėjai – mokytojo padėjėjas, gestų kabos vertėjas. Mokytojo padėjėjo etatas gali būti steigiamas, jei mokykloje mokosi mokinys, turintis vidutinių, didelių ar labai didelių specialiųjų ugdymosi poreikių ir negalintis savarankiškai dalyvauti ugdymo procese; gestų kalbos vertėjo etatas gali būti steigiamas jei mokykloje mokosi mokinys, turintis klausos ar kompleksinių sutrikimų (kai į kompleksą sudėtį įeina klausos sutrikimas), turintis vidutinių, didelių ar labai didelių specialiųjų ugdymosi poreikių.

Pagal švietimo ir mokslo ministro 2004-06-15 įsakymo Nr. ISAK-941 „Dėl socialinės pedagoginės pagalbos teikimo tvarkos aprašo“ nuostatas, socialinių pedagogų etatų skaičius priklauso nuo mokinių skaičiaus, mokyklos tipo ir paskirties. Socialinių pedagogų etatų normatyvus nustato mokyklų, švietimo pagalbos ar kitų įstaigų savininko teisės ir pareigas įgyvendinanti institucija, dalyvių susirinkimas (savininkas).

Socialinės pedagoginės pagalbos teikimą mokykloje vykdo socialiniai pedagogai, klasės vadovai, mokytojai, administracija ir kiti darbuotojai. Klasės vadovas teikia socialinę pedagoginę pagalbą savo vadovaujamos klasės ar grupės mokiniams, o mokytojai – klasių ar grupių, kuriose

dirba, mokiniams. Socialinis pedagogas teikia socialinę pedagoginę pagalbą mokykloje tiems mokiniams, kuriems negali suteikti klasės vadovai, mokytojai ar kiti švietimo pagalbos specialistai.

Pagal švietimo ir mokslo ministro 2011-07-08 įsakymo Nr. V-1228 „Dėl specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ nuostatas, specialios pedagoginės pagalbos teikėjai – pedagoginių psichologinių tarnybų, mokyklų specialieji pedagogai (tiflopedagogai, surdopedagogai) ir logopedai.

Logopedo etatas gali būti steigiamas: mokykloje, vykdančioje ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo programas, jei joje mokosi 25–30 specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių, kuriems reikalinga logopedo pagalba; mokykloje, vykdančioje pradinio ugdymo programas, jei joje mokosi 40–15 specialiųjų ugdymosi poreikių turintys mokiniai, kuriems reikalinga logopedo pagalba; mokykloje, vykdančioje pagrindinio ir/ar vidurinio ugdymo bei profesinio mokymo programas, jei joje mokosi 55–60 specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių, kuriems reikalinga logopedo pagalba.

Specialiojo pedagogo etatas gali būti steigiamas: mokykloje, vykdančioje ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo programas, jei joje mokosi 20–24 specialiųjų ugdymosi poreikių turintys mokiniai, kuriems reikalinga specialiojo pedagogo pagalba (15–20 mokinių, turinčių regos, klausos sutrikimų (tarp jų turinčių kochlerinių implantų), jei nėra tiflopedagogo ar surdopedago); mokykloje, vykdančioje ikimokyklinio ir priešmokyklinio bei pradinio ugdymo programas, jei joje mokosi 20–27 specialiųjų ugdymosi poreikių turintys mokiniai, kuriems reikalinga specialiojo pedagogo pagalba (ar 15–20 mokinių, turinčių regos, klausos sutrikimų (tarp jų turinčių kochlerinių implantų), jei nėra tiflopedagogo ar surdopedagogo); mokykloje, vykdančioje pradinio, pagrindinio ir/ar vidurinio ugdymo bei profesinio mokymo programas, jei joje mokosi 20–30 specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių, kuriems reikalinga specialiojo pedagogo pagalba (ar 15–20 mokinių, turinčių regos, klausos sutrikimų (tarp jų turinčių kochlerinių implantų), jei nėra tiflopedagogo ar surdopedagogo).

Tiflopedagogo ar surdopedagogo etatas gali būti steigiamas: mokykloje, vykdančioje ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo programas, jei joje mokosi 20–24 mokiniai, turintys atitinkamai regos ar klausos sutrikimų (tarp jų turintys kochlerinių implantų); mokykloje, vykdančioje ikimokyklinio ir priešmokyklinio ir pradinio ugdymo programas, jei joje mokosi 18–22 mokiniai, turintys atitinkamai regos ar klausos sutrikimų (tarp jų turintys kochlerinių implantų); mokykloje, vykdančioje pradinio, pagrindinio ir/ar vidurinio ugdymo bei profesinio mokymo programas, jei joje mokosi 18–22 mokiniai, turintys atitinkamai regos ar klausos sutrikimų (tarp jų turintys kochlerinių implantų).

Specialiojo pedagogo (tiflopedagogo, surdopedagogo), logopedo etatas, turint finansinių galimybių, gali būti steigiamas ir esant mažesniai mokinių skaičiui. Mokyklose, kuriose nėra Pagalbą teikiančio specialisto, pagalbos teikimą užtikrina savivaldybės administracijos švietimo padalinys ar (ir) Tarnyba.

Tyrimo metu anketoje buvo pateiktas pagalbą mokiniui teikiančių specialistų sąrašas, prašant nurodyti, kokie specialistai dirba mokykloje.

Apibendrinus ugdymo įstaigų pateiktus duomenis paaiškėjo, kad iš 16,5 numatytų psichologo etatų užimta 10,5. Iš 37 numatytų socialinio pedagogo etatų užimta 34,7. Iš 56,23 numatytų specialiojo pedagogo etatų užimta 52,73. Iš 18,5 numatytų mokytojo padėjėjo etato pastoviai užimta 16,75. Iš 23,15 numatytų logopedo etatų užimta 19,9.

43 mokyklose, pateikusiose informaciją, pagrindinių pagalbą mokiniui teikiančių specialistų: psichologo etatai numatyti 24 mokyklose, o užimti 16 mokyklų (kai kurie etatai nepilnai); socialinio pedagogo etatai numatyti 39 mokyklose, o užimti 38 mokyklose (kai kurie etatai nepilnai); specialiojo pedagogo etatai numatyti 26 mokyklose, o užimti 23 mokyklose (kai kurie etatai nepilnai); mokytojo padėjėjo etatai numatyti 19 mokyklų, o užimti 17 mokyklų (kai kurie etatai nepilnai); logopedo etatai numatyti 33 mokyklose, užimti 32 (kai kurie etatai nepilnai).

Taip pat ugdymo įstaigos pateikė kitų pagalbą mokiniui teikiančių specialistų, dirbančių mokykloje, sąrašą. Iš 2 numatytų specialiosios lavinimo klasės mokytojų etatų tiek pat užimta. Iš 2,5 numatytų judesio korekcijos mokytojų etatų tiek pat užimta. Iš 1,75 numatytų kineziterapeutų etatų tiek pat užimta. Iš 1,95 numatytų sveikatos priežiūros specialistų etatų užimta 1,9. Iš numatyto 1 psichologo asistento etato tiek pat užimta.

Anketoje paprašius išvardinti, kokių pagalbą mokiniui teikiančių specialistų trūksta, ugdymo įstaigos dažniausiai nurodė, kad trūksta psichologo (26 mokykloms). Taip pat trūksta mokytojo padėjėjo (8 mokykloms) ir logopedo (6 mokykloms). Yra ir socialinių pedagogų trūkumas (3 mokykloms).

Pagrindinėmis priežastimis, trukdančiomis turėti reikiamus pagalbą mokiniui teikiančius specialistus, ugdymo įstaigos nurodė lėšų trūkumą, nepalankią mokinio krepšelio skaičiavimo metodiką. Taip pat nurodytos ir kitos priežastys: specialistų trūkumas, per mažas mokinių skaičius, neskirtas etatas.

Išvada: ne visose mokyklose, kuriose pagal mokinių skaičių gali būti steigiami pagalbą mokiniui teikiančių specialistų etatai (pvz. Jurbarko Naujamiesčio vidurinėje mokykloje, Tauragės rajono Tarailių pagrindinėje mokykloje ir kt. nenumatyti psichologo etatai) (neatsižvelgiant į tai, kad esant galimybei gali būti steigiama ir mokyklose, kuriose mažesnis nei reikiamas nustatytas mokinių skaičius), jie numatyti ir įsteigti.

*

Tyrimo metu buvo paprašyta įvertinti mokinių kreipimusi į pagalbą mokiniui teikiančius specialistus dažnumą.

Apibendrinus ugdymo įstaigų pateiktus duomenis, paaiškėjo, kad:

- į psichologą vaikai kreipiasi dažnai (taip nurodė 7 mokyklos) arba kartais (taip nurodė 7 mokyklos). Labai retai – nurodė 5 mokyklos, labai dažnai – 2, retai – 1;
- į socialinį pedagogą vaikai kreipiasi dažnai (taip nurodė 19 mokyklų) arba labai dažnai (taip nurodė 18 mokyklų). Kartais – nurodė 2 mokyklos;
- į specialųjį pedagogą vaikai kreipiasi dažnai (taip nurodė 12 mokyklų). Kartais – nurodė 6 mokyklos, retai – 3, labai dažnai – 2, labai retai – 1;
- į mokytojo padėjėją vaikai kreipiasi dažnai (taip nurodė 8 mokyklos). Kartais arba labai retai – nurodė po 4 mokyklas, 2 – retai, 1 – labai dažnai;
- į logopedą vaikai kreipiasi dažnai (taip nurodė 16 mokyklų). Kartais – nurodė 6 mokyklos, retai arba labai dažnai – po 4 mokyklas, labai retai – 3;
- į auklėtoją vaikai kreipiasi labai dažnai (taip nurodė 27 mokyklos). Dažnai – nurodė 15 mokyklų, kartais – 1;
- į kitus mokytojus vaikai kreipiasi dažnai (taip nurodė 22 mokyklos). Kartais – nurodė 16 mokyklų, labai dažnai – 2;
- į mokyklos administraciją vaikai kreipiasi dažnai arba kartais (taip nurodė po 18 mokyklų). Labai dažnai – nurodė 5 mokyklos, retai – 1.

Išvada: vaikai dažniausiai kreipiasi į auklėtoją (63 proc. atsakusių mokyklų) bei kitus mokytojus (51% atsakusių mokyklų). Taip pat dažnai vaikai kreipiasi į socialinį pedagogą (44 proc. atsakusių mokyklų), mokyklos administraciją (42 proc. atsakusių mokyklų) bei logopedą (37 proc. atsakusių mokyklų).

Į specialųjį pedagogą (23% atsakusių mokyklų), mokytojo padėjėją (19 proc. atsakusių mokyklų) ir psichologą (16 proc. atsakusių mokyklų), lyginant su kitais pagalbą mokiniui teikiančiais specialistais, vaikai kreipiasi ne taip dažnai.

*

Tyrimo metu buvo paprašyta įvertinti kiekvienos, nurodytos anketoje, galimos problemos, dėl kurios mokiniai kreipiasi į pagalbą mokiniui teikiančius mokyklos specialistus, aktualumą (dažnumą) bei nurodyti kitas problemas (jeigu susiduriama), nenurodytas anketoje.

Apibendrinus ugdymo įstaigų pateiktus duomenis, paaiškėjo, kad dėl:

- blogų santykių su tėvais kreipiamasi labai retai (taip nurodė 12 mokyklų). 11 mokyklų nurodė, kad kartais kreipiamasi, niekada – 10 mokyklų, 6 – retai. Tačiau pasitaikė mokyklų, kuriose dėl šios problemos kreipiamasi dažnai (3 mokyklos) arba labai dažnai (1 mokykla);

- blogų tėvų tarpusavio santykių, dėl ko vaikas patiria emocinius išgyvenimus, kreipiamasi labai retai (taip nurodė 18 mokyklų). 8 mokyklos nurodė, kad kartais kreipiamasi, 7 mokyklos – niekada, 6 – retai. Tačiau pasitaikė mokyklų, kuriose dėl šios problemos kreipiamasi dažnai (3 mokyklos) arba labai dažnai (1 mokykla);

- kitų šeimos problemų kreipiamasi labai retai (taip nurodė 15 mokyklų). 11 mokyklų nurodė, kad kartais kreipiamasi, 10 – retai, 5 – niekada. Tačiau 2 mokyklos nurodė, kad dėl šios problemos kreipiamasi dažnai;

- konfliktų su mokytojais kreipiamasi kartais (taip nurodė 19 mokyklų). 11 mokyklų nurodė, kad kreipiamasi retai, 6 – labai retai. 4 mokyklos nurodė, kad niekada nesikreipė, 3 – kad kreiptasi dažnai;

- konfliktų su kitais mokyklos mokiniais kreipiamasi dažnai (taip nurodė 21 mokykla). 11 mokyklų nurodė, kad kreipiamasi kartais, 5 – labai dažnai. 4 mokyklos nurodė, kad kreipiamasi retai, 2 – labai retai;

- nenoro mokytis kreipiamasi retai (taip nurodė 11 mokyklų). 11 mokyklų nurodė, kad niekada nesikreipta dėl minėtos problemos. Po 8 mokyklas nurodė, kad kreiptasi kartais arba labai retai. 4 mokyklos nurodė, kad kreiptasi dažnai, 1 – labai dažnai;

- nuovargio dėl per didelio mokymosi krūvio nesikreipta niekada – nurodė 13 mokyklų. Po 11 mokyklų nurodė, kad kreiptasi retai arba labai retai. 6 mokyklos nurodė, kad kreiptasi kartais, 2 – dažnai;

- patiriamo psichologinio smurto kreipiamasi kartais (taip nurodė 16 mokyklų). 10 mokyklų nurodė, kad kreipiamasi labai retai, 7 – niekada, 5 – retai. Tačiau 4 mokyklos nurodė, kad kreipiamasi dažnai, o 1 – labai dažnai

- patiriamo fizinio smurto kreipiamasi kartais (taip nurodė 21 mokykla). 9 mokyklos nurodė, kad kreipiamasi labai retai, 5 – retai, 2 – niekada. Tačiau 5 mokyklos nurodė, kad kreipiamasi dažnai, o 1 – labai dažnai;

- patiriamo seksualinio smurto niekada nesikreipia (taip nurodė 39 mokyklos). 3 mokyklos nurodė, kad kreipiamasi labai retai, 1 – retai;

- žalingų įpročių turėjimo nesikreipia niekada – nurodė 20 mokyklų. 11 mokyklų nurodė, kad dėl šios problemos kreipiasi labai retai, 5 – retai, 6 – kartais. 1 mokykla nurodė, kad kreipiasi dažnai;

- turimų elgesio problemų nesikreipia niekada (taip nurodė 12 mokyklų) arba labai retai (taip nurodė 12 mokyklų), 3 mokyklos nurodė, kad retai, 7 – kartais. Tačiau 8 mokyklos nurodė, kad dėl šios problemos kreipiamasi dažnai, 1 – 1 labai dažnai;

Taip pat 1 mokykla nurodė, kad dažnai vaikai į pagalbą mokiniui teikiančius specialistus kreipiasi dėl konfliktų po pamokų (ne mokyklos teritorijoje).

Išvada: vaikai į pagalbą mokiniui teikiančius mokyklos specialistus dažniausiai kreipiasi dėl konfliktų su kitais mokyklos mokiniais (49% atsakusių mokyklų), patiriamo fizinio smurto (49% atsakusių mokyklų), konfliktų su mokytojais (44% atsakusių mokyklų) bei patiriamo psichologinio smurto (37% atsakusių mokyklų).

Atkreiptinas dėmesys, kad 46% atsakusių mokyklų nurodė, jog vaikai į pagalbą mokiniui teikiančius mokyklos specialistus dėl žalingų įpročių turėjimo nesikreipia niekada, kai 51 proc.

atsakiusių mokyklų, vertindamos problemų, su kuriomis susiduria vaikai, aktualumą, įvardino tabako vartojimą, o 44 proc. atsakiusių mokyklų – alkoholio vartojimą. Manytina, vaikai vengia dėl žalingų įpročių turėjimo kreiptis pagalbos į mokyklos specialistus arba tai neįvardina kaip problemos ir nemato poreikio prašyti pagalbos ją sprendžiant.

5. Bendradarbiavimas tarp institucijų

Švietimo įstatymo 43 straipsnio 11 dalyje nustatyta, kad mokykla privalo užtikrinti sveiką, saugią, užkertančią kelią smurto, prievartos apraiškoms ir žalingiems įpročiams aplinką, ugdymo, mokymo, studijų, švietimo programų vykdymą, atvirumą vietos bendruomenei, mokymo sutarties sudarymą ir sutartų įsipareigojimų vykdymą, geros kokybės švietimą.

Tam, kad užtikrinti visapusiškai saugią aplinką ir reikalingos pagalbos vaikams teikimą, mokykla bendradarbiauja su įvairiomis kompetentingomis institucijomis.

Tyrimo metu anketoje buvo pateiktas institucijų sąrašas ir paprašyta nurodyti, kaip dažnai kreipiamasi į jas (bendradarbiaujama) bei nurodyti kitas institucijas (nenurodytas sąraše), su kuriomis bendradarbiaujama.

Apibendrinus ugdymo įstaigų pateiktus duomenis, paaiškėjo, kad į:

- vaiko teisių apsaugos skyrių kreipiamasi kelis kartus per metus (taip nurodė 29 mokyklos). 1 mokykla nurodė, kad nesikreipė niekada. Tačiau yra mokyklų, kurios glaudžiai bendradarbiauja su vaiko teisių apsaugos skyriais ir į juos kreipiasi kartą per savaitę (taip nurodė 3 mokyklos), kelis kartus per mėnesį (taip nurodė 6 mokyklos) ar kartą per mėnesį (taip nurodė 4 mokyklos);

- policiją kreipiamasi kelis kartus per metus (taip nurodė 29 mokyklos). Tačiau yra mokyklų, kurios į policiją kreipiasi kelis kartus per mėnesį (taip nurodė 2 mokyklos) arba kartą per mėnesį (taip nurodė 12 mokyklų);

- pedagoginę psichologinę tarnybą kreipiamasi kelis kartus per metus (taip nurodė 24 mokyklos). Tačiau kai kurios mokyklos į pedagoginę psichologinę tarnybą kreipiasi kartą per savaitę (taip nurodė 1 mokykla), kelis kartus per mėnesį (taip nurodė 5 mokyklos) ar kartą per mėnesį (taip nurodė 13 mokyklų);

- nevyriausybines organizacijas, teikiančias pagalbą vaikui ir šeimai, kreipiamasi kelis kartus per metus (taip nurodė 24 mokyklos). 19 mokyklų nurodė, kad nesikreipė niekada;

- visuomenės sveikatos centrą kreipiamasi kelis kartus per metus (taip nurodė 33 mokyklos). Tačiau kreipiamasi ir kelis kartus per mėnesį (taip nurodė 2 mokyklos) ar kartą per mėnesį (taip nurodė 5 mokyklų). 3 mokyklos nurodė, kad į visuomenės sveikatos centrą niekada nesikreipė.

Taip pat ugdymo įstaigos pateikė informaciją, su kokiomis institucijomis, nenurodytomis anketoje, bendradarbiauja. Po vieną mokyklą nurodė, kad kelis kartus per mėnesį ar kartą per mėnesį kreipiasi į seniūniją. 1 mokykla nurodė, kad kartą per savaitę, o 1 mokyklą – kelis kartus per metus kreipiasi į Socialinių paslaugų centrą. Į Švietimo centrą ar savivaldybės Švietimo skyrių po 2 mokyklas nurodė, kad kreipiamasi kelis kartus per mėnesį ar kelis kartus per metus. 2 mokyklos į savivaldybės Vaiko gerovės komisiją kreipiasi kelis kartus per metus. Kelis kartus per metus kreipiamasi į kitas mokyklas (taip nurodė 1 mokykla).

Išvada: ugdymo įstaigos į kitas institucijas dėl su vaikais susijusių problemų kreipiasi labai retai – kelis kartus per metus. Toks nebendradarbiavimas gali būti paaiškinamas tuo, kad ugdymo įstaigos vengia parodyti vaikams kylančias problemas (pvz., dėl baimės, kad mokinys bus perkeltas į kitą ugdymo įstaigą ar kt.) ar iškilusias problemas bando spręsti pačios, nesitardamos su kitų sričių specialistais, neieškodamos pagalbos kitose institucijose.

*

Vaiko teisių apsaugos skyriai yra pagrindinės institucijos savivaldybėse, užtikrinančios vaiko teisių apsaugą, vaiko teisių apsaugą reglamentuojančių įstatymų ir kitų teisės aktų

įgyvendinimą ir priežiūrą ir tiesiogiai dalyvaujančios vaiko teisių apsaugos veikloje. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. gruodžio 2 d. nutarimu Nr. 1593 patvirtintų Bendrųjų vaiko teisių apsaugos skyrių nuostatų (toliau – Nuostatai) 6 punkte numatyti svarbiausieji skyriaus uždaviniai. Vienas iš svarbiausiųjų uždavinių – bendradarbiauti su valstybės, savivaldybės institucijomis ir įstaigomis, nevyriausybinėmis organizacijomis ir bendruomenėmis vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugos klausimais. Nuostatų 7.26 punkte nustatyta, kad skyrius, vykdydamas jam pavestus uždavinius, konsultuoja tėvus, globėjus (rūpintojus), įtėvius, pedagogus, socialinius darbuotojus, kitus fizinius bei juridinius asmenis <...> teisės pažeidimų prevencijos klausimais.

Tyrimo metu buvo paprašyta įvertinti kiekvienos mokiniui galinčios kilti problemos, nurodytos anketoje, aktualumą (dažnumą), dėl kurios mokyklos specialistai kreipiasi į vaiko teisių apsaugos skyrių.

Apibendrinus ugdymo įstaigų pateiktus duomenis, paaiškėjo, kad į vaiko teisių apsaugos skyrių mokyklos specialistai dėl mokiniams iškilusių problemų:

- dėl blogų santykių su tėvais nesikreipia niekada (taip nurodė 11 mokyklų) arba kreipiasi labai retai (taip nurodė 10 mokyklų), retai (taip nurodė 6 mokyklos). Tačiau yra mokyklų, kurios dėl šios mokiniams iškilusios problemos kreipiasi dažnai (taip nurodė 4 mokyklos), labai dažnai (taip nurodė 1 mokykla) ar kartais (taip nurodė 10 mokyklų);

- dėl prastų tėvų santykių, dėl kurių vaikas patiria emocinius išgyvenimus kreipiamasi labai retai (taip nurodė 12 mokyklų), retai (taip nurodė 11 mokyklų), nesikreipia niekada (taip nurodė 7 mokyklos). Tačiau yra mokyklų, kurios dėl šios mokiniams iškilusios problemos kartais kreipiasi (taip nurodė 9 mokyklos), o kai kurios kreipiasi dažnai (taip nurodė 2 mokyklos) ar labai dažnai (taip nurodė 1 mokykla);

- dėl vaiko nepriežiūros kreipiamasi kartais (taip nurodė 13 mokyklų). Kai kurios mokyklos kreipiasi dažnai (taip nurodė 9 mokyklos) ar labai dažnai (taip nurodė 1 mokykla). 8 mokyklos nurodė, kad niekada nesikreipia, 4 – labai retai, 7 – retai;

- dėl vaiko patirto/patiriamo smurto kreipiamasi kartais (taip nurodė 9 mokyklos), labai retai (taip nurodė 7 mokyklos), retai (taip nurodė 4 mokyklos). 1 mokykla nurodė, kad dėl šios problemos kreipiasi labai dažnai, 2 – dažnai. 19 mokyklų nurodė, kad niekada nesikreipė dėl vaiko patirto/patiriamo smurto.

Taip pat ugdymo įstaigos pateikė informaciją, dėl kokių priežasčių, neišvardintų anketoje, mokyklos specialistai kreipiasi į vaiko teisių apsaugos skyrių. 1 mokykla nurodė, kad labai dažnai kreipiasi dėl mokyklos nelankymo, pamokų praleidinėjimo be pateisinamos priežasties. 1 mokykla nurodė, kad dėl šios problemos kreipiasi retai. Taip pat paminėtos kitos problemos: dėl galimybės mokytis suaugusiųjų mokymo centre mokiniui, neturinčiam 18 metų; dėl materialinės paramos skyrimo ir kt.

Tyrimo metu paprašius nurodyti, ar mokyklai kreipusis į vaiko teisių apsaugos skyrių gaunama grįžtamoji informacija iš skyriaus apie teiktą pagalbą šeimai/vaikui, ugdymo įstaigos nurodė, kad labai dažnai informacija gaunama (taip nurodė 17 mokyklų). 12 mokyklų nurodė, kad informacija gaunama dažnai, po 5 – kartais, retai. 2 mokyklos nurodė, kad informacija gaunama labai retai, 1 – niekada.

Išvada: pagrindinės problemos, dėl kurių ugdymo įstaigos kreipiasi į Vaiko teisių apsaugos skyrius – mokyklos nelankymas, pamokų praleidinėjimas be pateisinamos priežasties. Kartais kreipiamasi dėl vaiko nepriežiūros, blogų santykių su tėvais, prastų tėvų santykių, dėl kurių vaikas patiria emocinius išgyvenimus.

*

Atliekant tyrimą Jurbarko, Pagėgių, Šilalės, Tauragės rajonų Vaiko teisių apsaugos skyrių paprašyta informuoti, dėl kokių vaikų mokyklos dažniausiai kreipiasi į skyrių.

Apibendrinus vaiko teisių apsaugos skyrių pateiktą informaciją, paaiškėjo, kad daugiausia kreipiamasi dėl socialinės rizikos šeimų vaikų (172) bei vaikų, kuriems skirta socialinė parama (117). Nemažai kreipiamasi dėl globotinių (rūpintinių) – 72. Pakankamai nemažai kreipiamasi

dėl vaikų, kurie mokosi pagal specialiąją ugdymo programą (43) bei dėl vaikų, kuriems skirta minimalios priežiūros priemonė (33). Mokyklos kreipėsi dėl 24 neįgalių vaikų problemų bei 8 vaikų, kuriems skirta vidutinės priežiūros priemonė.

Savivaldybių Vaiko teisių apsaugos skyrių vertinimu, skyriai dažnai bendradarbiauja su mokyklomis vaiko teisių apsaugos užtikrinimo klausimais. 3 savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriai nurodė, kad bendradarbiauja kartą per savaitę ir dažniau, 1 – kelis kartus per mėnesį.

Vienas iš vaiko teisių apsaugos skyrių paaiškino, kad koreguojant vaiko elgesį, teikiant kitą pagalbą, su mokykla kartais tenka bendrauti keletą kartų per savaitę, o dėl kitokio pobūdžio problemų bendradarbiaujama ir rečiau – kelis kartus per mėnesį.

Išvada: priešingai nei ugdymo įstaigos, savivaldybių Vaiko teisių apsaugos skyriai dažnai kreipiasi į ugdymo įstaigas, bendradarbiauja įvairiais vaiko teisių apsaugos užtikrinimo klausimais. Aktyvus Vaiko teisių apsaugos skyrių bendradarbiavimas su ugdymo įstaigomis, manytina susijęs su tuo, kad skyrių funkcijos apima platesnį spektrą vaiko teisių apsaugos klausimų (pvz., VTAS ugdymo įstaigų prašo informacijos, teikdami išvadas teismui ar informaciją kitoms institucijoms ir kt.).

*

Tyrimo metu vaiko teisių apsaugos skyrių buvo paprašyta įvertinti kiekvienos, nurodytos anketoje mokiniui kylančios problemos, dėl kurios pagalbą mokiniui teikiantys mokyklos specialistai kreipiasi į skyrių, aktualumą (dažnumą) bei nurodyti kitas problemas (jeigu susiduriama), nenurodytas anketoje.

Apibendrinus vaiko teisių apsaugos skyrių pateiktus duomenis, paaiškėjo, kad dėl:

- blogų santykių su tėvais į vaiko teisių apsaugos skyrių kreipiamasi retai (taip nurodė 2 VTAS). 1 skyrius nurodė, kad kartais, 1 – dažnai;
- prastų tėvų tarpusavio santykių, dėl kurių vaikas patiria emocinius išgyvenimus į vaiko teisių apsaugos skyrių kreipiamasi retai arba kartais (taip nurodė po 2 VTAS);
- dėl vaiko nepriežiūros į vaiko teisių apsaugos skyrių kreipiamasi dažnai (taip nurodė 3 VTAS). 1 skyrius nurodė, kad kartais kreipiasi;
- dėl vaiko patiriamo (patirto) smurto į vaiko teisių apsaugos skyrių kreipiamasi kartais arba retai (taip nurodė po 2 VTAS);
- dėl netinkamo vaiko elgesio, pamokų praleidinėjimo be priežasties į vaiko teisių apsaugos skyrių kreipiamasi dažnai (taip nurodė 2 VTAS) ar labai dažnai (taip nurodė 1 VTAS). 1 VTAS nurodė, kad kreipiamasi kartais;

1 vaiko teisių apsaugos skyrius nurodė, kad į jį pagalbą mokiniui teikiantys specialistai kartais kreipiasi dėl problemų, kylančių tėvams išvykus į užsienio valstybę ir palikus vaikus be įstatyminio atstovo.

Vaiko teisių apsaugos skyriai nurodė, kad kai mokykla kreipiasi į vaiko teisių apsaugos skyrių, skyrius labai dažnai (taip nurodė 3 VTAS) ar dažnai (taip nurodė 1 VTAS) informuoja apie teiktą pagalbą šeimai/vaikui.

Išvada: pagalbą mokiniui teikiantys mokyklos specialistai į skyrių kreipiasi dažniausiai dėl vaiko nepriežiūros, netinkamo vaikų elgesio, pamokų praleidinėjimo be priežasties.

*

Tyrimo metu vaiko teisių apsaugos skyrių buvo paprašyta nurodyti, ar skyriaus atstovas priklauso mokyklos vaiko gerovės komisijai. 2 VTAS informavo, kad nepriklauso (1 VTAS nuomone, kad tam reikėtų papildomo etato ir automobilio) 1 VTAS – 1 mokykloje, 1 – dalyvauja, tačiau ne visose mokyklose.

Vaiko teisių apsaugos skyrių pateikti pastebėjimai:

- pasitaiko, kad mokyklos nepraneša VTAS apie vaikui iškilusias problemas, nes bijo, kad mokykla praras mokinį (vaikas pateks į vaikų globos namus ar globėjų šeimą esančius/gyvenančius kitoje savivaldybėje), o tai atsilieptų klasių komplektų sumažėjimui. Iširus klasės komplektui būtina vaikus jungti prie kitų klasių, o tam prieštarauja vaikų tėvai, kai kurie pradeda vežti vaikus į litą mokyklą. Tai ypač aktualu kaimiškųjų vietovių pagrindinėms mokykloms.

- vaiko teisių apsaugos skyrius, socialinės paramos skyrius, seniūnai, mokyklų socialiniai pedagogai, socialinių paslaugų centras, policija, medikai susitinka kartą į ketvirtį ir sprendžia iškilusias problemas bei aptaria socialinės rizikos šeimose augančių vaikų situaciją.

- vaiko teisių apsaugos skyrius iš mokyklų prašo informacijos apie globojamus (rūpinamus) vaikus, priimant sprendimą dėl vaiko globos (rūpybos) ar šeimos išbraukimo/įrašymo į socialinės rizikos šeimų, auginančių vaikus, apskaitą. Mokyklos dažniausiai kreipiasi dėl blogo vaiko elgesio ir pamokų praleidėjimo.

6. Prevencinių programų vykdymas mokyklose

Vadovaujantis Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 43 straipsnio 12 dalies nuostatomis, bendrojo ugdymo ir ikimokyklinio ugdymo mokyklose <...> saugios ir palankios mokiniams aplinkos kūrimu rūpinasi Vaiko gerovės komisija. Ji organizuoja ir koordinuoja švietimo programų pritaikymą mokiniams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių, švietimo pagalbos teikimą ir atlieka kitas su vaiko gerove susijusias funkcijas.

Lietuvos Respublikos vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymo 14 straipsnio 7 dalies ir Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2011 m. balandžio 11 d. įsakymu Nr. V-579 patvirtinto Mokyklos vaiko gerovės komisijos sudarymo ir jos darbo organizavimo aprašo 10 punkto nuostatomis, vaiko gerovės komisija kiekvienais metais nustato mokyklos prevencinio darbo prioritetus ir kryptis, nagrinėja prevencinio darbo klausimus, įgyvendina teisės pažeidimų, <...> smurto <...> ir kitus prevencinius projektus; vykdo mokyklos bendruomenės švietimą vaiko teisių apsaugos, teisės pažeidimų prevencijos klausimais; organizuoja švietimo pagalbą mokiniui, mokytojui ir vaiko atstovams pagal įstatymą.

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2010 m. spalio 11 d. įsakymu Nr. V-1715 buvo patvirtinta Vaikų ir jaunimo socializacijos programa (įgyvendinimo pradžia – 2010 m., pabaiga – 2014 m.), skirta plėtoti vaikų ir jaunimo, besimokančių pagal bendrojo lavinimo programas, socializacijos galimybes, gyvenimo įgūdžius. Programa finansuojama iš Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto, Europos Sąjungos struktūrinių fondų, savivaldybių biudžetų lėšų, taip pat iš kitų šaltinių. Vienas iš šios programos įgyvendinimo priemonių – diegti tikslines gyvenimo įgūdžių, smurto ir patyčių mažinimo programas („Zipio draugai“, „Antrasis Žingsnis“, OLWEUS ir kt.) mokyklose (priemonės vykdytojai – Švietimo ir mokslo ministerija ir Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras).

Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, smurto/patyčių mažinimo perspektyvoje didesnę reikšmę ir žymesnę įtaką teigiamiems pokyčiams turi prevencinės priemonės, nukreiptos užkirsti kelią šiam reiškiniui, o ne postvencija – pasekmių sprendimas, teikiant mokiniams po patirto smurto reikalingą pagalbą ir organizuojant kitas priemones. Vienas iš svarbiausių smurto ir patyčių mažinimo priemonių veiksmingumą lemiančių veiksnių – nuoseklumas, todėl būtina užtikrinti sistemingą, nuoseklų ir tęstinį prevencinių priemonių, skirtų smurto ir patyčių mastui vaikų atžvilgiu mažinti, įgyvendinimą, į šią veiklą įtraukiant visą mokyklos bendruomenę, tame tarpe ir mokinių tėvus. Siekiant ilgalaikių pozityvių pokyčių, didžiausias dėmesys turėtų būti skiriamas ilgalaikėms smurto prevencijos priemonėms – socialinius ir emocinius įgūdžius ugdančioms bei stiprinančioms programoms, nes trumpalaikės priemonės – klasės valandėlių, pokalbių ir diskusijų tarpusavio santykių, smurto bei kitomis temomis organizavimas, išitraukimas į trumpalaikius renginius ir pan., manytina yra nepakankamos, siekiant sudaryti sąlygas mokykloje efektyviai mažinti konfliktų tarp mokinių skaičių. Kaip rodo praktika, ilgalaikis socialinis ir emocinis ugdymas padeda įgyti žinių tokiose srityse kaip: savo emocijų

suvokimas ir valdymas, pozityvių tikslų siekis, rūpinimasis kitais, pozityvių santykių su kitais kūrimas ir palaikymas, tinkamas tarpasmeninių santykių situacijų valdymas, atsakingas sprendimų priėmimas ir pan. Atitinkamai, įgijus šių žinių, mažėja rizikingo elgesio, gerėja mokinių pasiekimai, sukuriama palaikanti mokymosi aplinka.

Šiuo metu Lietuvoje labiausiai yra paplitusios šios socialinio emocinio ugdymo programos: „Zipio draugai“ (skirta 5-7 metų vaikams), „Antrasis žingsnis“ (1-4 klasės mokiniai), Lions Quest programa „Paauglystės kryžkelės“ (mokiniais nuo 5 klasės) ir „Olweus“ (pagrindinės ir vidurinės mokyklos mokiniams).

Išanalizavus ugdymo įstaigų pateiktus duomenis paaiškėjo, jog 28 (65 proc.) iš visų tyrime dalyvavusių mokyklų vykdo ilgalaikes, aukščiau minėtas, socialinio emocinio ugdymo programas, t. y.: „Zipio draugai“ – 11 (39 proc.) ugdymo įstaigų, „Antrasis žingsnis“ – 13 (46 proc.) ugdymo įstaigų, „Olweus“ – 6 (21 proc.) ugdymo įstaigos. Keletas mokyklų tyrimo laikotarpiu vykdė po kelias ilgalaikes prevencines programas iš karto – Šilalės rajono Kvėdarnos Kazimiero Jauniaus gimnazija, Laukuvos Norberto Vėliaus gimnazija, Tauragės „Šaltinio“ pagrindinė mokykla ir Tauragės Jovarų pagrindinė mokykla.

Apibendrinus ugdymo įstaigų pateiktus aukščiau minėtų programų efektyvumo (veiksmingumo) vertinimus³ paaiškėjo, kad:

- programą „Zipio draugai“: 2 (18 proc.) ugdymo įstaigos įvertino kaip „itin efektyvią“, o likusios 9 (82 proc.) mokyklos – „efektyvią“.
- programą „Antrasis žingsnis“: 6 (46 proc.) ugdymo įstaigos įvertino kaip „itin efektyvią“, o 7 (54 proc.) mokyklos – „efektyvią“.
- programą „Olweus“ visos 6 (100 proc.) ją vykdančios mokyklos įvardino kaip „efektyvią“.

Be minėtų, mokyklos pateikė informaciją apie jų vykdomas ir kitas prevencines programas, nukreiptas į socialinių emocinių įgūdžių ugdymą, pavyzdžiui – 5 (12 proc.) ugdymo įstaigos nurodė, jog vykdo gyvenimo įgūdžių ugdymo programą (Jurbarko rajono Šimkaičių Jono Žemaičio pagrindinė mokykla, Jurbarko rajono Vadžgirio pagrindinė mokykla, Jurbarko rajono Jurbarkų darželis–mokykla, Tauragės Jovarų pagrindinė mokykla, ir Tauragės rajono Skaudvilės specialioji mokykla). Vertindamos šios programos vykdymo metu pasiektus rezultatus, visos minėtos mokyklos nurodė, jog gyvenimo įgūdžių ugdymo programa yra „efektyvi“.

Tyrimo metu taip pat paaiškėjo, jog daugelis ugdymo įstaigų dalyvauja trumpalaikėse prevencinėse programose: „Savaitė be patyčių“⁴ – 41 (95 proc.) tyrime dalyvavusi mokykla; „Negaišk laiko patyčioms. Tu gali kurti“⁵ – 1 (2 proc.) mokykla; „Draugystė be sienų“⁶ – 2 (5 proc.) mokyklos; tarptautinės tolerancijos dieną organizavo įvairius renginius – 3 (7 proc.).

Išvada: Ugdymo įstaigose, manytina, dar nepakankamai plačiai įgyvendinamos ilgalaikės prevencinės programos, nukreiptos į socialinių emocinių įgūdžių ugdymą ir turinčios didžiausią įtaką, mažinant konfliktų tarp mokinių skaičių bei negatyvaus elgesio atvejus.

Nepaisant prevencinių programų efektyvumo, jos vykdomos ne visose ugdymo įstaigose, tokiu būdu galimai neišnaudojant galimybių užkirsti kelią smurto ir patyčių reiškiniui bei kitiems negatyviems vaiko teises pažeidžiantiems veiksams dar iki jų pasireiškimo. Mokyklos nurodė šias nedalyvavimo prevencinėse programose priežastis:

- prevencinės programos neatitinka mokinių, kuriems jos būtų efektyviausios, amžiaus grupės (Pagėgių Algimanto Mackaus gimnazija).
- nepavyksta įtraukti į programų vykdymą savanorių (Pagėgių Algimanto Mackaus

³ Respondentai vertinimą atliko rinkdamiesi iš keleto galimų pasirinkimo variantų („itin efektyvi“, „efektyvi“, „patenkinama“, „neefektyvi“)

⁴ Projekto iniciatoriai – emocinės paramos telefonu tarnyba „Vaikų linija“

⁵ Asociacijos „Teisėtvarka“ įgyvendinamas projektas

⁶ VO „Gelbėkit vaikus“ įgyvendinamas tarptautinis projektas

gimnazija).

- dažnai prevencinės programos yra brangios, jom vykdyti mokykla neturi pakankamai lėšų, o papildomo finansavimo ne(be)skiriama (Tauragės rajono Skaudvilės specialioji mokykla, Tauragės rajono Adakavo pagrindinė mokykla, Tauragės Martyno Mažvydo pagrindinė mokykla, Pagėgių savivaldybės Pagėgių pradinė mokykla, Pagėgių savivaldybės Piktupėnų pagrindinė mokykla, Pagėgių savivaldybės Vilkyškių pagrindinė mokykla, Pagėgių Algimanto Mackaus gimnazija).
- vienu metu vykdyti kelių prevencinių programų nėra galimybių, nes jos tarpusavyje nederą (Šilalės Stepono Dariaus ir Stasio Girėno vidurinė mokykla).
- vykdyti kelias prevencines programas netikslinga dėl mažo mokykloje besimokančio mokinių skaičiaus (Jurbarko rajono Vytėnų pagrindinė mokykla, Tauragės rajono Skaudvilės specialioji mokykla, Šilalės rajono Bijotų Dionizo Poškos pagrindinė mokykla, Jurbarko rajono Vytėnų pagrindinė mokykla).
- kasmet atliekamas patyčių paplitimo mokykloje tyrimas rodo, jog įgyvendinti prevencines programas, nukreiptas į šios problemos sprendimą, netikslinga (Tauragės „Versmės“ gimnazija).

*

Saugios mokyklos kūrimas bei smurto ir patyčių paplitimo mažinimas neatsiejamas nuo esamos padėties mokykloje įvertinimo, strateginio plano (skirto numatyti tikslingą veiklą aktualiausioms problemoms, tarp jų – smurto ir patyčių problemai, spręsti) sukūrimo (Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 54 straipsnio 4 dalis), mokyklos bendruomenės motyvavimo ir sutelkimo (vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, teigiamų ilgalaikių pokyčių siekimas neatsiejamas ne tik nuo mokyklos administracijos ir pedagogų, bet ir nuo vaikų bei jų tėvų įtraukimo į prevencines veiklas), prevencinių priemonių įgyvendinimo, veiksmingo reagavimo bei smurto (patyčių) atvejo sprendimo ir pan.

Tyrimo metu buvo siekiama išsiaiškinti, kokias priemones dažniausiai naudoja ugdymo įstaigos, siekdamos mokykloje sudaryti saugią vaikų ugdymo aplinką, pagerinti mokyklos bendruomenės narių tarpusavio santykius bei tarpusavio supratimą.

Apibendrinus tyrimo medžiagą paaiškėjo, jog:

visos 43 tyrime dalyvavusios ugdymo įstaigos, įgyvendindamos Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 43 straipsnio 12 dalies bei Lietuvos Respublikos vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymo 14 straipsnio 7 dalies nuostatas, yra įkūrusios Vaiko gerovės komisijas, kurios kiekvienais metais, atsižvelgdamos į mokykloje esančią situaciją, nustato prevencinio darbo prioritetus ir kryptis bei vykdo atitinkamus prevencinius projektus.

Kitų priemonių, skirtų sukurti saugesnę aplinką mokiniams, įgyvendinimas pasiskirstė taip:

35 (81 proc.) ugdymo įstaigų nurodė, jog, siekdamos sumažinti smurto ir patyčių atvejų skaičių, nedelsdamos reaguoja į šiuos atvejus ir imasi aktyvių sprendimų, kurie leistų išvengti jų pasikartojimo ateityje. Iš kitos pusės, paaiškėjo, jog šio atsakymo varianto nepasirinko mokyklos (8), kuriose nėra įgyvendinamos ilgalaikės emocinių socialinių įgūdžių ugdymo programos.

27 (63 proc.) ugdymo įstaigų pateikė informaciją, jog įvertina mokykloje esančią padėtį (smurto paplitimo mastą, vaikų pasitenkinimą mokyklos aplinka ir pan.), siekdamos nustatyti aiškius tikslus ir priemones, priklausomai nuo paaiškėjusių rezultatų.

27 (63 proc.) ugdymo įstaigų taip pat nurodė, jog vietos, kuriose kyla didesnė smurto atvejų tikimybė, mokykloje yra stebimos (jose užtikrintas mokytojų/mokinių budėjimas, įrengtos vaizdo stebėjimo kameros ir pan.).

24 (56 proc.) mokyklų pateikė informaciją, kad jose yra sudaryta galimybė vaikams nedelsiant informuoti suaugusiuosius apie vykstantį smurtą (patyčias), tokiu būdu užtikrinant operatyvesnį problemos sprendimą ir, atitinkamai, mažesnes neigiamas smurto pasekmes.

22 (51 proc.) ugdymo įstaigų paminėjo, kad smurto/patyčių masto mažinimas ir saugios

aplinkos kūrimas kaip vieni iš prioritetų yra nurodomi rengiant mokyklos veiklos strategiją, kurią vykdant vėliau numatomos konkrečios kovos su smurto reiškiniu priemonės, o jas įgyvendinti sutelkiama mokyklos bendruomenė.

19 (44 proc.) ugdymo įstaigų nurodė, jog, siekdamas užtikrinti tikslingą ir efektyvų prevencinės programos vykdymą, skirtą užkirsti kelią smurtui (patyčioms) mokyklos/klasės lygiu, suformuoja atitinkamos prevencinės programos koordinavimo grupę, į kurią įtraukia įvairias mokyklos bendruomenės grupes – mokyklos administraciją, mokytojus, vaikus bei jų tėvus.

14 (33 proc.) ugdymo įstaigų į pagalbos teikimo smurtą patyrusiems vaikams procesą įtraukia kitus mokinius. Vaiko teisių apsaugos kontrolierės nuomone, vaikų prisidėjimas prie smurto atvejų sprendimo yra vienas iš būdų, leidžiantis sėkmingiau spręsti smurto (patyčių) problemą. Vaikai, būdami geriau nei mokyklos administracijos darbuotojai susipažinę su kitais mokiniais, gali dažnai geriau suprasti kitų vaikų problemas, jų poreikius ir lūkesčius bei, atitinkamai, juos efektyviau pakonsultuoti (iškilus nesudėtingiems smurto(patyčių) atvejams), užtikrinti geresnę mokiniams paskirtų bausmių ir sprendimų vykdymo stebėseną, suteikti tikslingesnę informaciją nukentėjusiems ar smurtą sukėlusiems moksleiviams apie taisykles ir pagalbos šaltinius, užtikrinti platesnę informacijos apie pagalbos teikimo priemones sklaidą ir kt.

Išvada: Sprendžiant smurto ir patyčių problemas ugdymo įstaigose, į šį procesą turėtų būti aktyviau įtraukiami patys vaikai – šiuo metu vaikų dalyvavimas, įgyvendinant atitinkamas veiklas, skirtas tiek smurto prevencijai, tiek pagalbos teikimo klausimams spręsti, per mažas.

7. Informacijos apie mokykloje įgyvendinamas prevencines programas ir vaikams prieinamas pagalbos priemones teikimas

Tinkamas pagalbos suteikimas bei efektyvus prevencinių programų (priemonių) vykdymas yra neatsiejamas nuo tinkamo mokinių supažindinimo su pagalbos teikimo priemonėmis (būdais) (pagalbą teikiančiais specialistais ir jų funkcijomis, kreipimosi į juos būdais ir pan.), taip pat neatsiejamas nuo išsamaus informavimo apie numatomus prevencinių programų įgyvendinimo etapus, veiksmus (konkrečias priemones bei jų vykdymo laikotarpius), pasiektus rezultatus ir kt. Be to, ne mažiau svarbu užtikrinti, jog ši informacija būtų žinoma visiems mokyklos bendruomenės nariams – administracijai, mokytojams, vaikams ir jų tėvams.

Siekiant išsiaiškinti, kokius informacijos platinimo būdus dažniausiai renkasi mokyklos, siekdamas supažindinti mokyklos mokinius ir jų tėvus su pagalbos teikimo priemonėmis ir vykdomomis prevencinėmis programomis, tyrimo metu ugdymo įstaigos buvo paprašytos įvardinti atitinkamus informacijos teikimo būdus pagal dažnumą.⁷

Apibendrinus duomenis apie informacijos teikimo *mokiniam*s būdus paaiškėjo, kad:

- klasės valandėlių metu informaciją teikia: dažniausiai – 33 ugdymo įstaigos, dažnai – 9, o labai retai – 1.
- per mokyklos darbuotojus (specialistus): dažniausiai – 21 ugdymo įstaiga, dažnai – 16, retai – 5, o labai retai – 2.
- parengdamos informacinius standus: dažniausiai – 11 ugdymo įstaigų, dažnai – 29, retai – 2, labai retai – 2.
- susirinkimų metu: dažniausiai – 9 ugdymo įstaigos, dažnai – 20, retai – 9, labai retai – 3, labai retai – 3.
- renginių metu: dažniausiai – 6 ugdymo įstaigos, dažnai – 19, retai – 15, labai retai – 2, niekada – 2.
- internetu (elektroniniu paštu): dažniausiai – 6 ugdymo įstaigos, dažnai – 10, retai – 5, labai retai – 12, niekada – 11.

⁷ Respondentams buvo pateikti šie vertinimo kriterijai: „dažniausiai“, „dažnai“, „retai“, „labai retai“ arba „niekada“

- dalinant lankstinukus: dažniausiai – 4 ugdymo įstaigos, dažnai – 11, retai – 15, labai retai – 12, niekada – 2.

Be minėtų informacijos platinimo mokiniams būdų, kelios ugdymo įstaigos taip pat nurodė, jog mokinius informuoja elektroniniame dienyne išrašydamos atitinkamą informaciją, skelbdamos informaciją mokyklos interneto svetainėje ar socialiniame tinkle (Facebook) sukurtoje mokyklos paskyroje, mokyklos laikraštyje ir kt.

Išvada: dažniausiai mokiniams informacija suteikiama per klasės valandėles, taip pat pokalbių su mokyklos specialistais (socialiniu pedagogu, psichologu ir pan.) metu, tačiau tuo pačiu ieškoma ir kitų vaikams priimtinių informacijos pateikimo būdų – skelbiant tam tikrą informaciją socialiniuose tinkluose, išrašant į elektroninį dienyną ir pan.

Apibendrinus duomenis apie informacijos teikimo *tėvams* būdus paaiškėjo, kad:

- per mokytojus (auklėtojus) informaciją tėvams teikia: dažniausiai – 36 ugdymo įstaigos, dažnai – 6, retai – 1.
- pateikiant informaciją elektroniniame dienyne: dažniausiai – 21 ugdymo įstaiga, dažnai – 5, retai – 5, labai retai – 3, niekada – 9.
- organizuojamų klasės ar mokyklos susirinkimų metu: dažniausiai – 17 ugdymo įstaigų, dažnai – 18, retai – 5, labai retai – 3.
- per kitus mokyklos darbuotojus (specialistus): dažniausiai – 12 ugdymo įstaigų, dažnai – 20, retai – 10, niekada – 1.
- Internetu (elektroniniu paštu): dažniausiai – 6 ugdymo įstaigos, dažnai – 11, retai – 3, labai retai – 8, niekada – 15.
- telefonu: dažniausiai – 6 ugdymo įstaigos, dažnai – 15, retai – 14, labai retai – 6, niekada – 2 mokyklos.

Išvada: dažniausiai tėvams reikiama informacija suteikiama individualių pokalbių su mokytojais metu, taip pat mokyklos dažnai naudojami galimybė rašyti pastabas/informaciją elektroniniame dienyne, prie kurio bet kuriuo metu prisijungę tėvai turi galimybę su šia informacija susipažinti.

*

Siekiant saugios ugdymosi aplinkos, nepakanka tik mokyklos administracijos ir mokykloje dirbančių mokytojų bei specialistų pastangų – į prevencinę veiklą, siekiant ilgalaikių pozityvių pokyčių, būtina įtraukti ir vaikus bei jų tėvus.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje atliktas tyrimas parodė, kad *mokiniai* ne visada noriai įsitraukia į organizuojamas prevencines veiklas, t. y. 34 ugdymo įstaigos nurodė, jog mokiniai noriai dalyvauja įvairiose prevencinėse programose ir renginiuose, o 9 ugdymo įstaigos pateikė informaciją, jog kartais sunku įtraukti vaikus į mokykloje organizuojamas prevencines veiklas.

Apibendrinus duomenis apie *tėvų* bendradarbiavimą su mokykla, įgyvendinant prevencines programas, paaiškėjo, kad į veiklas tėvai įsitraukia:

dažnai – 6 ugdymo įstaigose (remiantis Šilalės rajono Bijotų Dionizo Poškos pagrindinės mokyklos, Šilalės Stepono Dariaus ir Stasio Girėno vidurinės mokyklos, Pagėgių savivaldybės Pagėgių pradinės mokyklos, Pagėgių savivaldybės Natkiškių Zosės Petraitienės pagrindinės mokyklos, Jurbarko rajono Jurbarkų darželio-mokyklos Rotulių skyriaus ir Jurbarko „Ažuoliuko“ darželio-mokyklos pateikta informacija).

kartais – 29 ugdymo įstaigose (Tauragės rajono Skaudvilės specialioji mokykla, Tauragės rajono Lomių, Gaurės ir Adakavo pagrindinės mokyklos, Tauragės Jovarų ir „Šaltinio“ pagrindinės mokyklos, Tauragės Žalgirių gimnazija, Tauragės rajono „Žygaičių“ gimnazija, Šilalės rajono Žadeikių, Tenenių ir Obelyno pagrindinės mokyklos, Pagėgių Algimanto Mackaus gimnazija ir kt.

retai – 5 ugdymo įstaigose (Pagėgių savivaldybės Lumpėnų Enzio Jagomasto pagrindinė mokykla, Pagėgių savivaldybės Vilkyškių vidurinė mokykla, Jurbarko rajono Vadžgirio pagrindinė mokykla, Jurbarko rajono Skirsnemunės Jurgio Baltrušaičio pagrindinė mokykla ir Jurbarko rajono Eržvilko gimnazija).

niekada – 1 ugdymo įstaigoje. Remiantis Tauragės suaugusių mokymo centro pateikta informacija, tokia situacija susiklostė, nes nepilnamečių šioje įstaigoje mokosi tik 13, o jų tėvai domisi tik vaikų mokymusi ir lankomumu.

Išvada: per mažai tėvų įsitraukia į ugdymo įstaigų vykdomas prevencines programas, todėl, tikėtina, pozityviems pokyčiams, leidžiantiems mokiniams užtikrinti saugią ugdymosi aplinką, pasiekti užtrunkama daugiau laiko.

*

Ugdymo įstaigos, atsakydamos į anketoje pateiktus klausimus, turėjo galimybę pateikti papildomai pastabas ir siūlymus dėl padėties gerinimo smurto (patyčių) prevencijos ir pagalbos mokiniams teikimo srityse.

Buvo pateiktos šios pastabos/siūlymai:

- Siekiant ilgalaikių pozityvių pokyčių, prevencinės programos turėtų būti pritaikytos konkrečios mokyklos mokiniams, prieš tai išsamiai išanalizavus ugdymo įstaigoje esančią padėtį. Be to, reikalinga ir svarbu taikyti kuo įvairesnes darbo su vaikais formas, o prevencinę veiklą vykdyti nuolat, nes trumpalaikės prevencinės akcijos turi tik trumpalaikį teigiamą poveikį mokinių elgesiui.
- Skirti didesnę finansavimą prevencinių programų, kurių efektyvumas įrodytas tyrimais, įgyvendinimui, nes ilgalaikės socialinius ir emocinius įgūdžius ugdančios programos yra brangios, o joms įgyvendinti ugdymo įstaigos neturi pakankamai finansinių resursų.
- Svarstyti galimybę pratęsti prevencinių programų įgyvendinimą mokyklose, kai lėšos skiriamos pagal nacionalines prevencijos programas.
- Svarstyti galimybę lėšas prevenciniam darbui numatyti mokinio krepšelyje atskira eilute.
- Siekiant didesnio mokinių įsitraukimo į prevencines programas, kurti interaktyvesnius prevencinės programos įgyvendinimo metodus.
- Ikimokyklinio amžiaus vaikams trūksta didaktinės medžiagos prevencinėmis temomis.
- Numatyti tikslinį finansavimą mokyklos psichologo etatui steigti, nes mokinio krepšelio lėšų, skiriamų pagalbos mokiniui specialistams, dažniausiai nepakanka, ypač kaimo ir miestelių pagrindinėms mokykloms.
- Didinti tėvų atsakomybę už vaikų netinkamą elgesį.
- Skatinti visuomenės informavimo priemonės skirti daugiau dėmesio nepilnamečių teigiamų emocijų ir elgesio formavimui(si).

S p r e n d i m a s:

Remdamasi tuo, kas išdėstyta, atsižvelgdama į tyrimo metu gautą informaciją ir vadovaudamasi Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 12 straipsnio 1 dalies 15 punktu ir 27 straipsnio 3 dalimi,

Lygių galimybių kontrolierė, pavaduojanti vaiko teisių apsaugos kontrolierę, nusprendžia:

Siūlyti savivaldybėms:

1. Spręsti pagalbą mokiniui teikiančių specialistų trūkumo mokyklose problemą, siekiant užtikrinti tinkamą pagalbos mokiniui prieinamumą.

2. Skatinti ugdymo įstaigas įgyvendinti ilgalaikes ir visą mokyklos bendruomenę apimančias socialinių-emocinių įgūdžių ugdymo programas, siekiant vaikams sudaryti saugią ir visapusiškai jų poreikius atitinkančią ugdymo(si) aplinką.

Siūlyti mokykloms:

1. Svarstyti ilgalaikių prevencijos programų, nukreiptų į socialinių ir emocinių įgūdžių ugdymą, įgyvendinimo mokykloje galimybes.

2. Skatinti mokytojų, klasės vadovo (auklėtojo), mokyklos socialinio pedagogo, psichologo bei kitų pagalbą mokiniui teikiančių specialistų tarpusavio bendradarbiavimą, operatyvų informacijos apie mokinių turimas/keliamas problemas keitimąsi, taip užtikrinant smurto ir kitų problemų veiksmingą sprendimą bei vaikui reikalingos pagalbos suteikimą laiku.

3. Užtikrinti mokyklos personalo nuolatinį kvalifikacijos kėlimą konfliktų valdymo ir sprendimo, mokinių psichologijos ir kt. klausimais, siekiant kurti saugesnę mokinių ugdymosi aplinką.

4. Aktyviai bendradarbiauti su kitų suinteresuotų institucijų – vaiko teisių apsaugos skyriaus, pedagoginės–psichologinės tarnybos, policijos komisariato ir kt. – specialistais (pareigūnais), siekiant efektyviai spręsti smurto problemas ir užtikrinti visapusiškai saugią mokinių ugdymosi aplinką.

5. Aktyviau įtraukti vaikus į smurto ir patyčių problemos ugdymo įstaigose sprendimo procesą.

6. Skatinti tėvus aktyviai dalyvauti ugdymo įstaigos vykdomose socialinių ir emocinių įgūdžių ugdymo bei smurto (patyčių) prevencijos programose.

Lygių galimybių kontrolierė,
pavadojuanti vaiko teisių apsaugos kontrolierę

Aušrinė Burneikienė